BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINI O‘QITISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH VA ADABIYOT O‘QITISH METODIKASI

Shomurotova Madinabonu Abduvoxidovna
Guliston davlat pedagogika Instituti
Pedagogika fakulteti Boshlang‘ich ta‘lim
Yo‘nalishi 7/25-guruh talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini o‘qitishda foydalaniladigan turli xil metodlar va samaradorlikni oshiradigan usullar haqida ma‘lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Konsepsiya, ta‘lim standartlari, dastur, darslik, erkin faoliyat, didaktik tahlil, ilmiy-tadqiqot metodi, ta‘lim tamoyillari, pedagogik sinergetika, mustaqil fikrlash.

Аннотация: В данной статье приведена информация о различных методах, используемых в обучении учащихся начальных классов, и способах повышения эффективности.

Ключевые слова: Концепция, стандарты образования, программа, учебник, свободная деятельность, дидактический анализ, научно-исследовательский метод, принципы обучения, педагогическая синергетика, самостоятельное мышление.

Abstract: This article provides information on various methods used in teaching primary school students and ways to increase efficiency.

Keywords: Concept, educational standards, program, textbook, free activity, didactic analysis, research method, educational principles, pedagogical synergetics, independent thinking.

Pedagogika ilmi va amaliyoti ko‘p zamonlardan beri ta’lim-tarbiyadan ustuvor sanalib kelinmoqda. Mustaqillikka erishilgandan keyin nafaqat ijtimoiy-siyosiy hayotda, balki ta‘lim-tarbiya jarayonida ham jiddiy o‘zgarishlar amalga oshirila boshlandi. Endilikda ta’lim amaliyotida tarbiyalanuvchilarga bilimlarni tayyor holda berishdan vos kechilib, shakllanib kelayotgan yosh avlodning ma’naviyatini sog‘lomlashtirish, ularni mute ijrochilikda erkin ishtirokchi darajasiga ko‘tarishning yangi-yangi yo‘llari qidirilmoqda. O‘qitishning asosiy ashyolari bo‘lmish konsepsiya, ta‘lim standartlari, dastur, darslik, metodik hamda o‘quv qo‘llamalarini yangilash va takomillashtirish bilan birga ruhan sog‘lom, aqlan barkamol, o‘z fikri hamda qarashlariga ega bo‘lgan yoshlarni tarbiyalash ustuvorlik kasb etmoqda. Yoshlar tarbiyasida bir xil fikrlaydigan, yagona xulosaga keladigan avlodni shakllantirishdan voz kechilib, o‘rniga ma’naviy sifatlarning yetakchiligi, tuyg‘ularning injaligi, ko‘ngil istaklari ustuvorligiga milliy an’analariga tayangan holda erishishga alohida diqqat qaratilmoqda.

Afsuski, mustaqillikning dastlabki bosqichida paydo bo‘lgan ayrim muammolar egamanlikning chorak asri davomida ham to‘laligicha yechimini topa olmayabdi. O‘tmish tuzimning qator illatlaridan qutulish uchun ruhiyati mustaqillik davrida shakllangan avlod yetilishi kerak edi. To‘g‘ri mustaqillik davrida tug‘ilgan avlodning oldi bugun yigirma beshdan oshdi. Ruhan mustaqil bo‘lgan,o‘z haq-huquqini tanigan, ichida “Men”i bor kishilar tomonidan tarbiyalangan bolalargina tom ma’noda Shaxs bo‘lib shakllanishlari mumkin. Chunki o‘zi ma’nan noto‘kis, umuminsoniy va milliy qadriyatlardan yiroq, fikran qashshoq o‘qituvchi o‘quvchilarini aqlan ham, ruhan ham sog‘lom qilib tarbiyalay olmaydi. Ya’ni har qanday tarbiya avval tarbiyachini tarbiyalashdan boshlanishi kerak. Psixologiya ilmidan ma’lumki, bola umrining turli bosqichlarida jisman ham, ruhan ham, aqlan ham turlicha taraqqiy topadi, har bir tarbiyalanuvchi o‘ziga xos tarzda rivojlanadi. Jumladan, o‘qituvchisini daxlsiz va eng bilag‘on shaxs hisoblab, uning aytganlariga so‘zsiz quloq osish, ishonish, unga intilish-boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga xos bo‘lgan umumiy xususiyat. Kichik yoshdagi o‘quvchilarning ko‘pchiligi o‘qituvchisi aytganlarini

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

quloq qoqmay bajaradi va doimiy ravishda uning ko‘rsatmalarini kutishga moyil bo‘ladi. Mazkur davr pedagogik jihatdan bolada insoniy sifatlarni shakllantirishda o‘qituvchi uchun eng qulay bosqich sanaladi. Darsliklardan taqdim etilgan o‘quv materiallari mazmunan ta’lim-tarbiya jarayoni oldiga qo‘yilgan maqsadlarga mutanosib bo‘lishi kerak. Kuzatishlar asnosida ma’lum bo‘ldiki, boshlang‘ich sinflar “O‘qish kitobi” darsliklarning ko‘pchiligi talablarga yetarli javob bera olmaydi. “Boshlang‘ich sinflarda adabiyot o‘qitish metodikasi” o‘quv fani ham badiiy adabiyot o‘qitilishi jarayonga bog‘liq qonuniyatlarni o‘rganadi. Unda ham adabiyotshunoslik bilan pedagogikaning ayrim xususiyatlari uyg‘unlashadi. Ya’ni adabiyotshunoslik alohida fan sifatida adabiyot tarixi, nazariyasi va adabiy jamiyat muammolari bilan shug‘ullansa, pepagogika bola tarbiyasi qonuniyatlari bilan mashg‘ulligi ma’lum. Ammo bu ikkala fan ham uzluksiz ta’lim jarayonida adabiyotdan nimani va qanday o‘qitilishi kerakligi masalasini hal qilib bera olmaydi. Shu ma’noda adabiyot o‘qitish metodikasi alohida fan sifatida filalogik ta’lim uchun zarur hisoblansa, “Boshlang‘ich sinflarda adabiyot o‘qitish metodikasi” o‘quv fani boshlang‘ich sinflarda o‘qish darslarida badiiy asarlar ustida ishlash yo‘llarini tadqiq etishga yo‘naltirilgan. Uning o‘z ob’yekti va predmeti, maqsadi va vazifalari, mazmuni va metodlari mavjud adabiyot o‘qitish metodikasi sohasidagi yaratilgan bir qator darsliklarga tayanilgan holda undan fan sifatida alohida ajralib chiqqan “Boshlang‘ich sinflarda adabiyot o‘qitish metodikasi” o‘quv fanining ob’yektini uzluksiz adabiy ta’limning dastlabki bo‘g‘inidagi “O‘qish kitobi” darsliklaridan o‘rin olgan badiiy asarlar tarzida ko‘rsatish mumkin.

Mazkur fanning predmeti esa uzliksiz adabiy ta’limning dastlabki bosqichida badiiy adabiyotning o‘qitilishiga doir didaktik ashyolar va qonuniyatlar hamda darsliklardan o‘rin olgan badiiy asarlarni o‘rganishga o‘qituvchi o‘quvchi munosabatlari jarayonidir. “Boshlang‘ich sinflarda adabiyot o‘qitish metodikasi” fanining maqsadi bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari kasbiy kompetentliligining asosi sifatida kichik yoshdagi tarbiyalanuvchilar ma’naviyatini sog‘lomlashtirishda badiiy asarlarning ta’sir kuchidan oqilona va samarali foydalanish yo‘llarini o‘rgatishdan iborat.

Mazkur o‘quv fanining ilmiy-tadqiqot metodlari qatoriga fanga doir ma’lumot yig‘ishning aniq maqsadga yo‘naltirilganligi; ilg‘or tajribalarni o‘rganish, tahlil qilish va ommalashtirish, ta’lim hujjatlarini tahlil qilish, o‘qituvchi hamda o‘quvchilar bilan individual suhbatlar tashkil etish kabilarni o‘z ichiga oladigan kuzatish; sinalmagan pedagogik hodisalarni har xil sharoitlarda o‘rganish maqsadida qo‘yilgan ilmiy tajriba ko‘rinishidagi eksperiment: ma’lum maqsadga yo‘naltirilgan, aniq sharoit va tartibda o‘tkaziladigan, o‘quvchilarning ta’limiy hamda rivojlanish darajasini aniq o‘lchaydigan tekshiruv tizimi bo‘lmish test; ma’lumotlarni oldindan maxsus tayyorlangan savollar va anketalar ko‘magida yalpi tarzda yig‘ish shakldagi anketa so‘rovnomalari; ta’lim jarayonining son ko‘rsatkichlari aniqlanishiga yo‘naltirilgan statistik tahlil; metodik merosni tanqidiy o‘rganish; o‘quvchi ijodiy namunalarini o‘rganish kiritish mumkin.

Boshlang‘ich sinflarning o‘qish darslarida o‘quvchini faqat o‘zi yaxshi bilgan, uni qiziqtiradigan masalalar haqida fikrlashga ,yozishga undash kerak bo‘ladi. O‘quvchi uchun o‘zi yaxshi bilmagan mavzu haqida yozishdan azobliroq narsa yo‘q. Bunday topshiriq uning shaxsida yuzakilikni keltirib chiqaradi, ko‘chirmachilikka majbur qiladi. L.Tolstoyning fikricha, bolalarda tafakkur erkinligini o‘stirish uchun ularni ijodga undovchi hayotiy omil va kerakli material bilan ta’minlash zarur. Bolaga erkinlik berish, “uni o‘qitishni bas qilish”shaxs shakllantirishda juda katta samara beradi. “Agar mening bolalarga berganimni usul deb atash mumkin bo‘lsa,-degan ekan L.Tolstoy,- u usullar quyidagilardan iborat: a) ularga eng katta va xilma-xil mavzularni taklif etish va tanlash ixtiyorini berish. Bu mavzular bolalar uchun maxsus tanlangan bo‘lmay, o‘qituvchining o‘zi uchun ham o‘ta jiddiy va qiziq bo‘lishi; b) bolalarga namuna sifatida faqat tengdoshlarining ishlarini berish; v) eng muhimi bolalarning ishlarini

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

tekshirayotganda bolalarning ahvoliga, xatining sifatiga, xatolariga va ayniqsa, uning ifoda tarziga, aytish joiz bo‘lsa, uslubiga hech qachon tanbeh bermaslik kerak”. Ana shunda boshlang‘ich adabiy ta’lim oldiga qo‘yilgan maqsad amalga oshishi birmuncha tezlashishi mumkin. Bundan tashqari ham bir qancha samarali usullar mavjud.O‘quvchilarga yod olish uchun beriladigan uy vazifalarining nomi dasturda va darslikda aniq ko‘rsatilgan. Pedagogika ilmida bir darsda yod olish uchun beriladigan uy vazifalari 1-sinfda to‘rtdan sakkiz qatorgacha;2-sinfda sakkizdan o‘ntagacha; 3-4-sinflarda o‘n olti satr atrofida berishi tavsiya etiladi. Biror asarning to‘liq matni yoki asardan parcha yod olishni uy vazifasi sifatida topshirishdan avval uning mazmuni o‘quvchilar tomonidan yaxshilab tushunib olinishiga erishilishi shart. Asarni yod olishdan oldin u darsda sharhlab o ‘rganilishi, she‘r matni o ‘quvchilar uchun tushunarli bo‘lishi talab qilinadi. Suratlar bilan ishlash bo‘yicha berilgan uy vazifalar ham o‘ziga yarasha ahamiyatga molik didaktik ish turlaridan biridir. Asar matni yuzasidan ishlangan suratlarni tahlilga tortish o‘quvchilar ma’naviy kamolotiga katta ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.Savol va topshiriqlar bilan ishlash bo‘yicha beriladigan topshiriqlar ham o‘z mazmun-mohiyati bilan diqqatga sazavordir. O‘qish kitobi darsliklarida taqdim etilgan adabiy matnlar ustida ishlash uchun ma’lum savol-topshiriqlar berilgan.Boshlang‘ich maktabning 3-4-sinflarida o‘quvchilarga uy vazifasi sifatida asar matni yuzasidan beriladigan savol- topshiriqlarning soni to‘rttadan oshmasligi kerakligi ma’lum.Darslarda taqdim etilgan ayrim savol-topshiriqlar tavsiflashni talab qilsa, ba’zilari umumlashtiruvchi xarakter kasb etadi. Ayrim savollar avval o‘zlashtirilgan bilimlarni eslashga ehtiyoj uyg‘otsa, boshqasi har tomonlama o‘ylashni va tahlilni talab qiladi.

Pedagogika ilmida ta’limning bir qator texnologiyalari mavjud bo‘lib, boshlang‘ich adabiy ta’limda ulardan hamkorlik, modulli va didaktik o‘yinlar texnologiyalari talab qilinadi. Boshlang‘ich sinflar o‘qish darslarini tahlil etish amaliyotida yetakchilik qiluvchi ta‘lim texnologiyalaridan asosiysi o‘qituvchi va o‘quvchining birgalikdagi faoliyatiga tayangan hamkorlik texnologiyasidir. Ta’limning har qanday bosqichida, u boshlang‘ich sinflarda bo‘ladimi, o‘qituvchi bilan ta’lim oluvchi orasidagi munosabatni tashkil etish muammosi barcha davrlarda ham o‘ta dolzarb masalalardan biri bo‘lib kelgan. Mazkur munosabatlarni hamkorlik darajasiga ko‘tarishning nazariy asoslari dunyo miqyosida pedagogik sinergetika doirasida tadqiq etiladi. Bu ta’lim beruvchi uchun ham, ta’lim oluvchi uchun ham o‘z faoliyatiga mustaqil tarzda tashkil etishga oid nazariy yondashuv bo‘lib, o‘qituvchi-o‘quvchi munosabatlari davr talablari darajasida to‘g‘ri tashkil etish bilan bog‘liq yangicha dunyoqarashdir. Sinergetika (yunoncha sunergeia -hamkorlik, hamjihatlik) - tizimlarning o‘z-o‘zini mustaqil tarzda tashkil etish nazariyasi, o‘z-o‘zini boshqarish, dunyoviy hodisalarni yangicha izohlash, tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy murakkab tizimli jarayonlarning tabiatini mustaqil tarzda bilishga qaratilgan ilmiy yo‘nalish, tafakkur usulidir.

Boshlang‘ich adabiy ta’lim metodikasi ilmida adabiy qahramonning shaxs sifatidagi o‘ziga xos ruhiy olami va axloqiy sifatlarini anglash o‘quvchi oldiga qo‘yilgan muhim didaktik talablardan hisoblanadi. Ma’lumki, har qanday bilimni o‘zlashtirish ma’lum darajada fikriy zo‘riqish asosida kechadi. Darsda asar ustida ishlash mobaynida adabiy qahramon shaxsi hayoti tahlili asnosida o‘quvchining o‘zi ham hayotga faol kirib boradi. O‘quvchilarining qiziquvchanligi, bilishga intilishi so‘nmagan davrida ulardagi mavjud imkoniyatlardan unumli foydalanib, shaxsiyatida ijobiy fazilatlar shakllantirishga, mustaqil fikr egasini tarbiyalashga erishish maktab ta’lim-tarbiya jarayonining asosiy vazifasidir. “Agar bolalarni mustaqil fikrlashga o‘rgatmoqchi bo‘lsak, eng avvalo, ularni ertaklar to‘qishga,sarguzashtlar tuzishga undash kerak. Fikrni faqat yangi, avval uchramagan, tortishuvlarga sabab bo‘ladigan masalalarga sarflash lozim. Zerikish- fikrning dushmanidir”,-degan edi italiyalik ertakchi J.Rodari.

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish ta‘lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biridir. Ayniqsa, adabiyot o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda interfaol metodlar, axborot-komunikatsiya texnologiyalari, multimedia vositalari hamda ijodiy topshiriqlardan foydalanish ularning fanga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari boshqarishga moyil, qiziquvchan, ta’sirchan bo‘lganliklari uchun ham o‘qituvchidan o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos

bo‘lgan darsni oson o‘zlashtirishlarini, bilimlarini mustahkam o‘rganishni kafolatlaydigan metodlarni tanlashi va foydalanishi talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Mirziyoyev Sh.M “Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz”- Toshkent 2017.
2.O‘zbekiston Respublikasi Davlat ta’lim standartlari- Toshkent 2017.
3.Husanboyeva Q, Jamolidinova Sh “Boshlang‘ich sinflarda adabiyot o‘qitish metodikasi”- Toshkent 2020.
4.Zununov A “O‘zbek pedagogikasi tarixi”- Toshkent 1997.
5.G‘oziev E, Ikromov J “Mustaqil fikrlashni komillikka ta’siri”-Toshkent 2001.

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.